

РЕЦЕПЦІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЧАСОПИСІ «BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI»

У статті зосереджено увагу на рецепції Лесі Українки у варшавському ілюстрованому тижневику «Biuletyn Polsko-ukraiński», а також наголошено важливу роль, яку відіграв «Biuletyn Polsko-ukraiński» в тодішніх польсько-українських відносинах (30-ті рр. ХХ ст.). У постійній аргументованій полеміці з політичними опонентами-полонофілами видавнича спілка «Biuletynu» створила модель польсько-українського журналу, який не тільки осягав справи суто національні, явища, події, які відбувалися в Україні, Польщі, у світі, а й допомагав піднімати українську національну свідомість і популяризувати українську ідею в польських культурних колах. «Biuletyn» піднімав проблеми політики, економіки, історії, культури, літератури й мистецтва. Від самого початку свого існування чимало уваги приділяв популяризації української літератури серед інтелектуальних польських кіл і прогресивної інтелігенції, до яких насамперед звертався журнал.

Ключові слова: польсько-українські взаємини, співпраця, творчість, переклади, критика.

Польсько-українські культурні взаємини в міжвоєнному двадцятилітті відзначалися чималою мірою впливом суспільно-політичних факторів і перебігом національно-визвольних змагань українців та поляків; зірванням Варшавського договору, підписаного між Пілсудським і Петлюрою в 1920 р., розподілом української території між Росією та Польщею в 1919 р., інтернуванням українських військ наприкінці листопада 1920 р. в таборах на території Польщі й адміністративною політикою польського уряду стосовно української меншини у 20–30-ті роки.

Незважаючи на складність перебігу польсько-українських взаємин і відчутний спад літературних контактів, у міжвоєнному двадцятилітті все ж розвивалися суспільні, культурні та літературні стосунки, яскравим відображенням яких були тодішні польські суспільно-культурні й літературні видання. Оскільки такого типу часописи менше підпорядковувалися політичній кон'юктурі, аніж решта польської суспільно-політичної преси, то їм удавалося подавати на своїх сторінках більш об'єктивну оцінку і польсько-українських взаємин, і культури та літератури сусіднього народу, частина

якого після 1923 р. перетворилася в національну меншину II Речі Посполитої.

У міжвоєнному двадцятилітті польські суспільно-культурні й літературні часописи, що були скеровані переважно до інтелектуальної чи політичної еліти, відігравали важливу роль у культурному та громадському житті країни, незважаючи на величину їх тиражу й рівень досягнутої ними популярності у суспільстві¹.

Одним із найбільших і найавторитетніших польських періодичних видань такого типу, єдиним, що було присвячене лише польсько-українській тематиці, у найширшому значенні цього слова, про що свідчить і сама назва цього часопису, був політично-культурний тижневик, з широко розбудованим літературним та інформаційним відділом, «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» (1932–1938 pp.).

Тижневик був заснований у час чергового загострення українсько-польських стосунків. Він став ініціативою культурного та наукового порозуміння. Метою видавців й авторів часопису було не стільки негайне залагодження польсько-української напруги, а зміна польського ставлення до українського питання. Активно реагуючи на соціальні процеси, зміни в усіх сферах життя, варшавський часопис, що виходив у 1932–1938 pp. за редакцією відомого в 30-ті роки польського публіциста Володимира Бончковського, поступово збільшував обсяг (спочатку місячник, а від 17 червня 1933 р. – тижневик), розширював проблематику та підносив освітній і загальнокультурний рівень обох народів.

У постійній аргументованій полеміці з політичними опонентами видавнича спілка «*Biuletynu*» створила модель польсько-українського часопису, який висвітлював не тільки суто національні справи, явища, події, що відбувалися в Україні, Польщі, у світі, а й сприяв популяризації української ідеї у польських культурних колах.

«*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» став для поляків своєрідною енциклопедією українознавства і доказом того, що: «...*inteligent ukraiński posiadać może własną kulturę literacką, i że może mu ona w pewnej mierze wystarczyć do wyrobienia sobie elementarnego światopoglądu*

---

¹ За Paczkowski A. *Prasa polska w latach 1918–1939* / A. Paczkowski. – Warszawa : PWN, 1980. – 534 s. Серед польської преси у II Речі Посполитій суспільно-культурні й літературні часописи становили нечисленну категорію – ніколи не перевищували 5 % газетних заголовків.

kulturalnego. A więc twórczość piśmiennictwa ukraińskiego jest taka, że lekseważyć jej w zaden sposób nie można» [1, с. 35].

Від самого початку свого існування публіцисти «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» приділяли чимало уваги популяризації української літератури серед прогресивної польської інтелігенції, до яких передусім звертався часопис.

Українська література на сторінках тижневика представлена і письменниками-класиками (Г. Сковорода, Т. Шевченко, Я. Щоголев, Леся Українка, І. Франко), і сучасниками (В. Стефаник, О. Кобилянська, Є. Маланюк, О. Ольжич, Н. Лівицька-Холодна, П. Тичина, М. Рильський, У. Самчук, Ю. Клен, А. Крижанівський). Більшість із них (Є. Маланюк, Н. Лівицька-Холодна, А. Крижанівський) належала до унерівської еміграції в Польщі.

Творчості видатної української поетеси Лесі Українки у «Biuletynie Polsko-Ukraińskim», не враховуючи спогади Е. К. у двадцяті річницю смерті поетеси [2], присвячені статті Ю. Лободовського «Творчість Лесі Українки» [3] та Р. Жаховського «Жінки в українській літературі» [5].

«Typ poetki najbardziej rozpowszechniony w literaturze europejskiej XIX, da się na ogół zmieścić w granicach pewnego szablonu. Będzie to najczęściej poezja społeczna, humanitarna, sentymentalizmami mocno przepojona, poezja uniesień czułych kobiecych serc, ranionych nieustannie przez smutną rzeczywistość» [3, с. 345], – такими рядками розпочинає свою статтю Ю. Лободовський про Лесю Українку.

Він наголошує, що найвидатнішими представницями такого типу творчості, яка панувала в жіночій поезії наприкінці XIX ст., були Луїза Акерман, Ада Негрі, Марія Конопницька. На цьому тлі виділяється своєю самобутністю яскрава постать української поетеси, авторки драматичних поем Лариси Косач, що підписувалася псевдонімом Леся Українка.

Після короткого опису дитячих та юнацьких років Лесі Українки Ю. Лободовський переходить до аналізу творчості української поетеси. Оригінальністю та новизною, на його думку, позначена екзотичність тем, чим її твори різко відрізняються від багатьох її попередників і сучасників. Характерною рисою української літератури XIX ст. була, на думку польського письменника, провінційність, утилітарна народність або відвертий етнографізм, інколи найгіршої якості. Ю. Лободовський зазначає: «Ta zaściankowość, która była na miejscu jeszcze w

dobie Szewczenki, obecnie przestała odpowizdać wzrastającym wymaganiom ukraińskiej inteligencji i raziła gorszącym anachronizmem wobec ogólnego rozszerzenia horyzontów myślowych wśród społeczeństwa. Powstała konieczność otwarcia drzwi na Europę i oczyszczenia zatechłej nieco atmosfery przez wpuszczenie świeżego powietrza, nowych tematów, ogólnoludzkich problemów i zagadnień. Szewczenko obudził świadomość narodową i stworzył właściwą literaturę ukraińską, teraz stało przed nią wielkie zadanie: wejść na europejskie drogi rozwojowe» [3, s. 345].

Ю. Лободовський пише, що улюбленою поетичною формою Лесі Українки, яку зазвичай вона обирала для реалізації своїх поетичних візій, була форма драми або стислої драматичної поеми. Серед інших тем вона підіймає споконвічну проблему Юди Іскаріота, «stylizując go w sposób dość racjonalistyczny, zahacza o odwieczne sprawy miłości w takich poematach i utworach dramatycznych, jak “Aisza i Mohammed”, “Johanna, żona Husowa”, “Rufin i Pryscylla” i inne, apoteozuje ciche bohaterstwo poświęcenia się w codziennej służbie wielkiej idei w “Adwokacie Martianie”, przedstawia dramatyczne konflikty jednostki z gromadą w “Kassandrze”» [3, s. 346].

Звичайно, ці теми і проблеми, у яких поетеса ставала на «загальноєвропейський ґрунт», не вичерпують її багатотематичної творчості. Автор статті зазначає, що повернення Лесі Українки до української тематики зумовлене й тим, що вона досить часто перебувала далеко від рідного краю і її душу сповнювала ностальгія. Не дивно, пише Ю. Лободовський, що найкращі «українські» твори Лесі Українки були написані на чужині. «Лісова пісня», наприклад, була написана на Кавказі, а «Бояриня» – в Єгипті.

Ю. Лободовський, розмірковуючи над феноменом «Лісової пісні», звертається до листування поетеси й наводить (у власному перекладі) її лист до матері: «Zdaje mi się, że po prostu wspomniałam o naszych lasach i zateśniłam za nimi» [3, s. 346].

Зрештою, каже він, сам мотив ностальгічного суму за рідним краєм присутній і в багатьох інших творах української поетеси.

Після досить побіжного пояснення передумов появи у творчості Лесі Українки зацікавлення історією та міфологією автор статті підсумовує: «Znaczenie i stanowisko Łesi Ukrainki w literaturze ukraińskiej polega więc z jednej strony na tym, że, wprowadzając do poezji i dramatu europejską szerokość horyzontów, pierwsza zdobyła się na ogólnoludzką

problematykę, a zwłaszcza na stawianie i artystyczne rozwiązywanie zagadnień psychologicznych» [3, с. 346].

На його думку, любов, самопожертва, обов'язок, зрада власної особистості, вірність Вітчизні також знайшли в її творчості художню інтерпретацію, позбавлену провінційного примітивізму.

У своєму літературознавчому шкідці Ю. Лободовський, відомий письменник і перекладач, щирий симпатик України, торкається лише деяких аспектів драматичної творчості Лесі Українки. Сама ж назва статті «Творчість Лесі Українки» налаштовує читача до сприйняття повнішого й докладнішого висвітлення творчого доробку української письменниці, а не опису лише деяких мотивів її драматичних творів. Таке неповне висвітлення творчості української письменниці не давало польському читачеві повного уявлення про надзвичайне місце Лесі Українки в українській літературі. Усе ж стаття Ю. Лобовського заслуговує на увагу і вдячність українців, оскільки в ній здійснено спробу ознайомити й зацікавити польське суспільство її творчістю. Зрештою, досі в Польщі творчість Лесі Українки мало знана, і то не тільки серед широкого читацького загалу, а й навіть серед фахових літературознавців.

Статтю про Лесю Українку дослідник і перекладач Р. Жаховський починає з відомого вислову І. Франка про Лесю Українку, що ця хвороблива, тендітна дівчина є насправді єдиним чоловіком в українській літературі. І далі продовжує: «Larissa Kosaczówna – Lesia Ukrainka pochmurnym, niemal średniowiecznym fanatyzmem swojej poezji, szczególnie zaś filozofją swoją – czynu i walki zobrazowana jest obok Szewczenki jako prawdziwa Kassandra odrodzenia ukraińskiego, wysoko wznosząc się ponad łagodny, defetystyczny provence współczesnej jej twórczości ukraińskiej» [5, с. 6].

У своїй розвідці Р. Жаховський приділяє увагу не лише особі Лесі Українки, а й подає відомості про українських жінок, які, беручи активну участь у національно-суспільних процесах відродження України, ніколи не ховалися в тісний кут «жіночого питання». Як рівноправні члени суспільства, вони ставали в ряд борців за розбудову українського духовного життя, досить часто перевершуючи міццю характеру й таланту своїх товаришів-чоловіків. Місце жінки в українській культурі як рівноправного члена суспільства, вважає автор, є виявом нової тенденції. Вона спричинилася до того, що жінки ввійшли без жодної боротьби до української літератури, не

формує в ній окремого розділу «жіночої літератури», а створює передусім цінності загальнолюдського й національного значення.

Саме із цих позицій Р. Жаховський розглядає творчість Лесі Українки. Відводячи Лесі Українці особливе місце, він концентрується на представленні й інших жінок-літераторів: Марії Вілінської, більше відомої під псевдонімом Марко Вовчок, Ганни Барвінок, Олени Пчілки, Наталі Кобринської. Згадує також Чайку Дніпрову, Людмилу Старицьку-Черняхівську, Любов Яновську, Грицька Григоренка, Христину Алчевську, Галину Журбу, Наталю Забілу та ін. Говорить про Олену Телігу й Наталю Королеву. Найбільше місця присвячує життю та творчості О. Кобилянської і Лесі Українки.

Дослідник зазначає, що творчість українських письменниць перебуває у тіні імен двох жінок – Лесі Українки й О. Кобилянської, літературний доробок яких складає справжній скарб української літератури. Він творить із них головних представниць українського ренесансу ХХ ст., підносячи їх на найвищі височини людської геніальності.

Він пише, що свою літературну дорогу справжня національна пророчиця, поетеса величезного натхнення Леся Українка розпочала у час «gnębienia politycznego Ukrainy przez reakcyjne rządy zaborcze, w okresie szarego wegetowania słowa ukraińskiego, obskurantyzmu i kapitulacji narodowej, odsuwającej piekącą kwestję wyzwolenia politycznego i socjalnego daleko poza hasła “kagańca oświaty”, “pracy od podstaw”, w okresie beznadziejnego kwietyzmu i defetyzmu prowincji» [5, с. 4].

Р. Жаховський розповідає, що українська поетеса народилася на Волині й була вихована матір'ю Оленою Пчілкою на творах античної літератури. З малих літ болісно відчула «swój dysonans ze środowiskiem “niewolników – fellachów”, płaczących nad rzekami babilońskimi, “paralityków z błyszczącymi oczyma”, nie posiadających “własnego domu”, niemających żadnej “jasnej drogi” prócz “niewoli i tęsknoty”» [5, с. 4].

У перших творах Лесі Українки звучить той трагічний, палкий революційний пафос Спартака й незнане до того часу кредо «contra spem spero», крилатий, титанічний мотив бунтівника й переможця, який:

Od wroga nie lęka się śmierci

bowiem pieśń wolna umrzeć nie może... [5, с. 4] (пер. Р. Жаховського).

Польський дослідник наголошує, що трагедія Лесі Українки, хворої, тендітної дівчини, яка ціле життя страждала фізично від туберку-

льозу, була трагедією цілого українського народу, «невільників», які опинилися на роздоріжжі, у темряві політичної і психічної неволі:

*Chciałabym wyjść w czyste pole
upaść na ziemię surową
i płakać tak, by gwiazdy słyszały,
żeby się ludzie wzdrygali na łzy moje...* [5, с. 4] (пер. Р. Жаховського).
(«Płonie moje serce»)

Радянські критики, придивляючись до Лесі Українки – нібито піонерки української пролетарської літератури, на думку Р. Жаховського, частково мають рацію, коли говорять, що в її поезії дуже гучно звучить соціальний мотив. Проте в пізнішому періоді, особливо після революції 1905 р., Леся Українка виразно еволюціонує до національної проблематики й загальнолюдських проблем. Виносячи на перший план своєї творчості питання народної революції, вона стає фанатичною проповідницею гасел національного визволення (слід зауважити, що автор надто перебільшує як із «закликами до революції», так і з фанатизмом Лесі Українки), Касандрою українського народу, прославляючи братерство, величність доби й боротьбу духу у протиставленні до минучої нищості матерії:

*Czaruje wojska wrogie
i budzi na murach watrę
usnąć nie daje do brzasku...* [5, с. 4] (пер. Р. Жаховського).

Р. Жаховський пише, що в античній тематиці, у фантастичних феєріях Леся Українка бачить найбільш актуальні проблеми, розкриває свій світогляд активізму й волонтаризму, говорить про болячки сучасності та майбутнє свого народу. Трагізм її натхнення досконало втілено у драматичних творах, у яких українська поетеса досягає вершин своєї творчості. «Касандра», «Оргія», «Адвокат Мартин», «Камінний господар» (мотив Дон-Жуана), «У пущі», «Лісова пісня» – фантастична феєрія на тлі поліської міфології – творять класичні шедеври української літератури, висоти слова й української духовності.

Закінчуючи аналіз творчого доробку української поетеси, дослідник зазначає, що постать Лесі Українки після Шевченка найвидатніша й найтрагічніша в історії української літератури. «Obudzony przez Szewczenkę "chaos stepowy" ukraińskiego narodu zakuwa w kla-

syczny pancierz formującej się idei narodowej Łesia Ukrainka, daje mu “wizerunek swego ducha w wędrówkę przez stulecia”» [5, с. 5].

Наводячи польському читачеві відомості про вибрані імена з історії української літератури, редакція часопису підтверджувала, що така історія існує і що може бути предметом зацікавлення пересічного польського читача.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що рецепція творчості Лесі Українки на сторінках часопису «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» підносила освітній і загальнокультурний рівень обох народів. Видавці й автори видання вбачали в особі видатної української письменниці виразника національної і державницької свідомості українського народу. Своєю творчістю Леся Українка сприяла здійсненню справи українсько-польського (європейського загалом) єднання на основах рівності та демократії. Ідея діалогу польсько-української співпраці, яку пропагував «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*», не була марною, бо дала змогу обом сторонам піднятися над давніми конфліктами та образами.

Джерела та література

1. Bocheński A. Problem polsko-ukraiński w ziemi czerwieńskiej / A. Bocheński, S. Łoś, W. Bączkowski. – Warszawa : Polityka, 1938. – S. 35.
2. Ed. K. [Edward Kark]. Łesia Ukrainka / Ed. K. [Edward Kark] // *Biuletyn polsko-ukraiński*. – 1933. – Nr 12. – S. 1–2.
3. Łobodowski J. Twórczość Łesia Ukrainki (w dwudziestopięciolecie śmierci – 1913–1938) / J. Łobodowski // *Biuletyn polsko-ukraiński*. – 1938. – Nr 32 (271). – S. 345–346.
4. Paczkowski A. Prasa polska w latach 1918–1939 / A. Paczkowski. – Warszawa : PWN, 1980. – 534 s.
5. Żachowski R. [Kosacz J.]. Kobiety w literaturze ukraińskiej / R. Żachowski // *Biuletyn polsko-ukraiński*. – 1934. – Nr 26. – S. 7–8 ; 1934. – Nr 27. – S. 3–6.

References

1. Bocheński, A., and Łoś, S., and Bączkowski, W. 1938. *Polsko-ukrainska problema v chervenskii zemli* [Polish-Ukrainian problem Cherven land]. Varshava: Polityka (in Polish).
2. Kark, Edvard. 1933. “Lesia Ukrainka” [Lesia Ukrainka]. *Biuletyn polsko-ukrainskyi*, 12: 1–2 (in Polish).
3. Lobodovskyi, Y. 1938. “Tvorchist Lesi Ukrayinky (v dvadtsiatypiatyrichchya smerti – 1913–1938)” [Creativity Lesia Ukrainka (Twenty-five years in the death – 1913–1938)]. *Biuletyn polsko-ukrainskyi*, 32 (271): 345–346 (in Polish).
4. Pachkovskyi, A. 1980. *Polska presa v 1918–1939 rokakh* [Polish press in the years 1918–1939]. Varshava: PVN (in Polish).

5. Zhakhovski, R. 1934. "Kosach Yu. Zhinky v ukrainiskii literature" [Women in Ukrainian literature]. *Biuletyn polsko-ukrainskyi* 26: 7–8; 27: 3–6 (in Polish).

Яручик Ольга. Рецепция Леси Украинки в журнале «Biuletyn Polsko-Ukrainiski». В статье рассматривается рецепция Леси Украинки в варшавском иллюстрированном еженедельнике «Biuletyn Polsko-ukrainiski», а также подчеркивается важная роль, которую сыграл «Biuletyn Polsko-ukrainiski» в тогдашних польско-украинских отношениях (30-е гг. XX ст.). В постоянной аргументированной полемике с политическими оппонентами-полонофилами издательский союз «Biuletynu» создал модель польско-украинского журнала, который не только освещал дела сугубо национальные, явления, события, которые происходили в Украине, Польше, в мире, но и помогал повышению украинского национального сознания и популяризации украинской идеи в польских культурных кругах. «Biuletyn» поднимал проблемы политики, экономики, истории, культуры, литературы и искусства. С самого начала своего существования много внимания уделял популяризации украинской литературы среди интеллектуальных польских кругов и прогрессивной интеллигенции, к которым прежде всего обращался журнал.

Ключевые слова: польско-украинские взаимоотношения, сотрудничество, творчество, переводы, критика.

Yaruchy Olha. Subject: Reception of Lesia Ukrainka in Periodicals "Biuletyn Polish-Ukrainian". In the article the attention is concentrated on the reception of Lesia Ukrainka in the Warsaw weekly illustrated magazine "Biuletyn Polish-Ukrainian", and also the important role which was played by "Biuletyn Polish-Ukrainian" relations (the 30-th of XX century) is underlined. In the permanent argued polemic with political opponents – the publishing union "Biuletynu" created the model of the Polish-Ukraine magazine which covered not only national phenomena, events, which took place in Ukraine, in Poland, in the world, but also helped to get up the Ukrainian national consciousness and popularization of the Ukrainian idea in the Polish cultural circles. "Biuletyn" considered the problems of politics, economy, history, culture, literature and art. Since its existence it devoted much place to the popularization of Ukrainian literature among the intellectual Polish circles and progressive intelligence, to which the magazine addressed.

Key words: Polish-Ukrainian relations, cooperation, creation, translations, criticism.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2016 р.